

**Zbigniew Anusik, Lidia
Gruntowska**

**Sprawozdanie z Międzynarodowej
Konferencji Naukowej
"Rzeczpospolita wielu wyznań",
Kraków, listopad 2002 r.**

Przegląd Nauk Historycznych 2/1, 283-287

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

którą zgromadził kongres – blisko 350 osób. Wśród nich znaczący udział mieli nauczyciele, studenci i miłośnicy historii, co dobitnie świadczy o żywej obecności odległej przecież epoki w świadomości historycznej współczesnego społeczeństwa.

Kongresowi towarzyszyła wystawa *Dorobek mediewistyki toruńskiej* otwarta w Bibliotece Głównej UMK oraz prezentacja książki *Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, zawierająca twórczość jednego z najwybitniejszych współczesnych mediewistów prof. Janusza Bierniaka.

TOMASZ PIETRAS, ALICJA SZYMCZAKOWA
Uniwersytet Łódzki

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej Rzeczpospolita wielu wyznań, Kraków, listopad 2002 r.

W dniach 18–20 listopada 2002 r. w zabytkowych salach Collegium Maius w Krakowie odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa zorganizowana przez Katedrę Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Okazją do spotkania liczного grona historyków zajmujących się badaniem problemów wyznaniowych dawnej Rzeczypospolitej była osiemdziesiąta rocznica urodzin prof. dr hab. Józefa Andrzeja Gierowskiego. Obrady konferencji otworzył JM Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. dr hab. Franciszek Ziejka, który przedstawił sylwetkę dostojnego Jubilata i wręczył Mu srebrny Medal 600-lecia Odnowienia Wszechnicy Jagiellońskiej. Następnie głos zabrał prof. dr hab. Krystyn Matwijowski, który przedstawił drogę życiową prof. Gierowskiego z uwzględnieniem Jego największych dokonań naukowych, organizacyjnych i społecznych. Na zakończenie tej części obrad prof. dr hab. Jerzy Maroń odczytał skierowany do Jubilata list gratulacyjny Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego.

Po zakończeniu uroczystej części posiedzenia rozpoczęły się obrady merytoryczne, którym przewodniczyli prof. dr hab. Krystyn Matwijowski oraz prof. dr hab. Bogdan Rok. Jako pierwszy wystąpił

prof. dr hab. Jerzy Kłoczowski, który wygłosił referat pt. *Swoistość procesu reform chrześcijaństwa w Rzeczypospolitej XVI–XVII stulecia*. Profesor dr hab. Stanisław Grzybowski zajął się w swoim referacie (*Wyznaniowa różnorodność Rzeczypospolitej na tle porównawczym miast europejskich*) głównie problemem tolerancji i nietolerancji religijnej w Polsce i w Hiszpanii, podkreślając ogromną rolę aparatu państwowego w dziele przemian religijnych i kulturowych w XVI-wiecznej Europie. Profesor dr hab. Kazimierz Maliszewski przedstawił następnie ogromnie inspirujący referat pt. *Kościół katolicki a kultura polska sarmackiego Baroku – w kręgu wzajemnych wpływów i oddziaływań. Próba zarysu problematyki*. Następny referent – prof. James B. Collins – zajął się w swoim wystąpieniu (*Henry of Valois Polish Experience and Evolution of Representative Institutions in France*) wpływem polskich doświadczeń Henryka Walezego na jego politykę w czasach, kiedy zasiadał on na tronie francuskim. Wystąpienie prof. dr hab. Andrzeja Kamińskiego (*Obywatelskie kłopoty z religią*) poświęcone zostało głównie problemom wyznaniowym na południowo-wschodnich kresach Rzeczypospolitej i walce Katarzyny II z Kościołem unickim na ziemiach włączonych przez nią w skład państwa rosyjskiego. Problemem Kościoła unickiego zajął się także w swoim wystąpieniu (*Rzymskokatolicki Kościół potrydencki a Kościół unicki w Polsce. Korzystanie z doświadczeń czy latynizacja?*) ks. prof. dr hab. Stanisław Nabywaniec. Następnie prof. dr hab. Antoni Mironowicz wygłosił referat pt. *Kultura prawosławna w dawnej Rzeczypospolitej*. Ostatnim wystąpieniem w przedpołudniowej części obrad był referat prof. Roberta Frosta, który przedstawił interesujący tekst pt. *Konfesjonalizacja a wojsko Rzeczypospolitej w latach 1550–1668*.

Popołudniową część obrad (przewodniczył prof. dr hab. Jerzy Urwanowicz) rozpoczął ks. Bp prof. Jan Kopiec, który przedstawił referat pt. *Biskup Konstantyn Felicjan Szaniawski – biskup i mąż stanu z czasów Augusta II*. Następnie głos zabrała prof. dr hab. Jadwiga Muszyńska, która omówiła *Rolę biskupów krakowskich w rozwoju górnictwa i hutnictwa*. Doktor Maria Czeppe przedstawiła *Postawę biskupa Kajetana Sołtyka wobec różnowierców* na podstawie jego wystąpienia w czasie sejmu 1766 r. Profesor dr hab. Krystyn Matwijowski zajął się z kolei omówieniem *Działalności politycznej biskupa Stefana Wierzbowskiego*. Wystąpienie prof. Marco Jačova (*Polska między Imperium Otomańskim a Stolicą Apostolską*) poświęcone zostało głównie zagadnieniom związanym z organizacją państwa osmańskiego oraz jego polityką wobec Habsburgów i Rzeczypospolitej w XVII wieku. Następnie dr Wojciech Kęder przedstawił

referat pt. *Kryzys wokół sprawy dysydenckiej a sprawa suwerenności Rzeczypospolitej w latach 1764–1767 w świetle dokumentów papieskiego Sekretariatu Stanu*. Na zakończenie pierwszego dnia obrad głos zabrał dr Jarosław Stolicki, który omówił *Stanowisko sejmików ukraińskich wobec spraw religijnych w latach 1669–1696*.

Drugi dzień obrad (przewodniczyli kolejno prof. dr hab. Jerzy Kłoczowski, prof. dr hab. Andrzej Wyczański i prof. dr hab. Jakub Goldberg) otworzyło wystąpienie prof. dr hab. Andrzeja Wyczańskiego, który przedstawił referat pt. *Cenzus wykształcenia w środowisku protestanckim w Polsce w XVI wieku*. Następnie prof. dr hab. Jacek Staszewski wygłosił referat poświęcony *Masonerii w XVIII-wiecznej Polsce*. Profesor dr Maria Bogucka zajęła się z kolei *Specyfiką gdańskiego luteranizmu w XVI–XVIII wieku*. Ciekawe, z założenia pobudzające do dyskusji, wystąpienie prof. dr hab. Mariusza Markiewicza poświęcone zostało *Problemowi antyklerykalizmu w czasach saskich*. Profesor dr hab. Mirosław Nagielski omówił natomiast *Postawy armii Rzeczypospolitej w połowie XVII wieku*, koncentrując się głównie na czasach „potopu” szwedzkiego. Kolejny uczestnik konferencji – prof. dr hab. Jerzy Dygdała – przedstawił referat pt. *Między wiernością wobec monarchy, lojalnością wobec państwa i poczuciem wspólnoty wyznaniowej (postawy ewangelickich elit władzy wielkich miast Prus Królewskich w latach 1763–1772)*. W tym samym nurcie tematycznym (dziejów miast i mieszczaństwa dawnych Prus Królewskich) mieściło się wystąpienie prof. dr hab. Krzysztofa Mikulskiego, który mówił o *Katolikach w Toruniu w XVII–XVIII stuleciu*. Profesor dr hab. Marian Drozdowski przedstawił referat pt. *Elementy wyznaniowe polityki osiedleńczej Fryderyka II w okręgu nadnoteckim*, a ks. prof. dr hab. Stanisław Obirek zajął się problemem postaw *Jezuitów wobec tradycji humanistycznej*. Ostatnim wystąpieniem w przedpołudniowej części obrad było wystąpienie prof. Jamesa Shedela (*Toleration. Written and Unwritten Constitution in Austria and Poland-Lithuania at the close of the 18th Century*), który omówił podobieństwa i różnice w polityce wyznaniowej ostatniego władcy Rzeczypospolitej oraz Marii Teresy i Józefa II.

Popołudniową część obrad otworzył dr hab. Jan Doktor, wygłaszając referat pt. *Rok 1772 i konsolidacja polskiego chasydyzmu*. Następnie dr hab. Leszek Hońdo omówił *Zwyczaje żydowskie na tle przemian religijnych w Europie w XVI wieku*. Dr Jacek Krupa przedstawił z kolei stanowisko *Konfederacji szlacheckich wobec Żydów za Augusta II*, a dr Stanisław Jędryka zajął się *Kwestią żydowską w liście pasterskim biskupa Konstantyna Felicjana Szaniawskiego*. Referat wygłoszony przez dr. Adama Kaźmierczyka

(*Polscy biskupi wobec Żydów w XVIII wieku*) poświęcony został omówieniu stanowiska wybranych przedstawicieli episkopatu wobec kwestii żydowskiej w XVIII stuleciu. Kilku następnym referentów skoncentrowało się na kwestii wzajemnych stosunków pomiędzy chrześcijaństwem a światem islamu. I tak, dr hab. Dariusz Kołodziejczyk omówił *Rolę islamskiego sąsiedztwa w kulturze i polityce Rzeczypospolitej*. Doktor Janusz Kamocki przedstawił z kolei *Fenomen Tatarów polskich*. Wystąpienie dr. Stefana Gašiorowskiego pt. *Tatarzy, Turcy czy Żydzi. Karaimi w dawnej Rzeczypospolitej* poświęcone zostało mało znanej społeczności karaimskiej osiadłej w granicach państwa polsko-litewskiego. Ostatnim referatem wygłoszonym w drugim dniu obrad był referat dr. Krzysztofa Link-Lenczowskiego pt. *Na pograniczu świata islamu*.

W trzecim i ostatnim dniu obrad (przewodniczył prof. dr hab. Jacek Staszewski) pierwszy referat (*Polska rewolucja a Kościół katolicki 1788–1792*) wygłosił dr Richard Butterwick. W swoim wystąpieniu zwrócił on uwagę na konieczność nowego spojrzenia na religijny wymiar przemian, które dokonały się w Polsce w dobie Sejmu Wielkiego. Profesor dr hab. Marek Wagner przedstawił z kolei referat pt. *Biskupi polscy wobec problemu obronności państwa w latach 1669–1699*. Następnie głos zabrał prof. dr hab. Kazimierz Przyboś, który omówił *Rejestry pogłównego jako źródło do badań wzajemnego oddziaływania wyznań na pograniczu etnicznym polsko-ruskim w XVII w.* Doktor hab. Zbigniew Anusik wygłosił referat pt. *Polska kolonia katolicka w Sztokholmie w końcu XVIII wieku*, omawiając w nim losy Polaków, którzy znaleźli się w stolicy Szwecji w latach 1789–1799. Doktor Jakub Basista zajął się w swoim wystąpieniu (*O nawiedzaniu miejsc świętych przez sarmackich podróżników*) religijnym aspektem podróży Polaków do miejsc świętych. Kolejny uczestnik konferencji – dr Grzegorz Chomicki – przedstawił referat pt. *Dyplomatyczne reperkusje konwersji królewicza Fryderyka Augusta w świetle raportów posłów brytyjskich*. Następnie prof. dr hab. Jakub Goldberg odniósł się w swoim wystąpieniu (*Kościół katolicki i instytucje żydowskie wobec form współżycia Polaków i Żydów w XVII–XVIII wieku*) do problemu wzajemnych relacji społeczności polskiej i żydowskiej, koncentrując się głównie na kwestii zakazu przyjmowania przez chrześcijan służby w domach i warsztatach żydowskich. Ostatni referat *Poradnictwo życiowe duszpasterzy czasów saskich*, wygłosił na konferencji prof. dr hab. Bogdan Rok.

Następnie głos zabrał prof. dr hab. Józef Andrzej Gierowski, który dokonał podsumowania obrad. W swoim wystąpieniu skon-

centrował się na próbie odpowiedzi na pytanie, czy wielowyznaniowość Rzeczypospolitej stanowiła jej siłę, czy też przesądzała o jej słabości? Wspomniał o tradycyjnej dla dawnej Rzeczypospolitej koegzystencji wielu wyznań i ich wzajemnym oddziaływaniu. Za zagadnienie podstawowe uznał jednak stosunki Kościoła katolickiego z Kościołem prawosławnym. Zdaniem Profesora, największym błędem unii brzeskiej był brak równouprawnienia grekokatolików z katolikami. Przypomniał On też ważny fakt, iż pomimo wszystkich wstrząsów i zaburzeń na ziemiach ruskich Korony, pod koniec XVII w. blisko 80% mieszkańców Rzeczypospolitej stanowili chrześcijanie związani z Kościołem rzymskim (katolicy, grekokatolicy i ormianokatolicy). Prawosławie traciło wówczas na znaczeniu ze względu na odpadnięcie Kijowa do Rosji. Dopiero rozbiory Polski zmieniły układ stosunków wyznaniowych na kresach. Konsekwentna polityka caratu doprowadziła bowiem do upadku Kościoła grekokatolickiego i odrodzenia prawosławia na ziemiach ruskich dawnej Rzeczypospolitej. Profesor Gierowski zakończył swoją wypowiedź stwierdzeniem, iż wygłoszone w czasie konferencji referaty dowodzą, że zarówno w Polsce, jak i poza jej granicami nie słabnie zainteresowanie zaproponowaną przez organizatorów problematyką, a Jego własne rozmowy z uczestnikami sesji wskazują na potrzebę organizowania kolejnych tego typu spotkań.

Po każdej części konferencji odbywała się dyskusja nad wygłoszonymi wcześniej referatami. W sumie wzięło w niej udział kilkudziesięciu uczestników. W trakcie dyskusji zadawano referentom pytania, zgłaszano wątpliwości i uzupełniano ich wypowiedzi. Ze swojej strony również i referenci włączali się do wymiany poglądów, często podejmując polemikę z sądami wygłaszanymi w trakcie dyskusji. Wszystko to razem stanowiło istotne i ważne pod względem merytorycznym uzupełnienie obrad. Z tego też zapewne powodu organizatorzy konferencji zapowiedzieli opublikowanie w formie osobnego wydawnictwa książkowego nie tylko wszystkich wygłoszonych referatów, ale i najważniejszych głosów w dyskusji.